



Beeld van Prins Frederik Hendrik (1584-1647). Vervaardigd door Nic Kortekaas, 1991. Foto: Ron Nieuwenhuizen 2018

ders in de streek gingen de meeste buitenplaatsen in de Bataafs-Franse tijd verloren. Rond Wateringen bleef wel een aantal kleinschalige buitenverblijven bestaan, maar ook die verdwenen in de tweede helft van de negentiende eeuw. Rond 's-Gravenzande werden rond het midden van die eeuw enkele buitenplaatsen gesloopt, terwijl op verschillende plaatsen in het Westland buitens als boerderij of permanente woning in gebruik werden genomen. De uitbreiding van de tuinbouw, die vooral rond het midden van de negentiende eeuw een hoge vlucht nam, gaf de streek een heel ander karakter dan voordien. Het idyllische platteland maakte plaats voor fruit- en groenteteelt op grote industriële schaal.

Wel bleef de strook langs de duinen bij Loosduinen en Monster nog lang een landelijk aanzien houden en daar waren dan ook tot in de twintigste eeuw de nodige buitenplaatsen te vinden. Toenemende druk door verdere groei van de tuinbouw enerzijds en stadsuitbreiding van Den Haag anderzijds maakten uiteindelijk dat buitenplaatsen in handen kwamen van de gemeente en projectontwikkelaars en plaatsmaakten voor woningbouw. Tegenwoordig zijn in het Westland alleen hier en daar nog kleine restanten van buitenplaatsen te vinden: een paar hekken, een laantje, een sloot of een naam. Ze zijn getuigen van een cultureel verschijnsel dat eeuwenlang een stempel op de streek drukte en deze zijn glans gaf.



De Nederhof van het Huis Honselersdijk. Foto: Ron Nieuwenhuizen 2006



Oud Rozenburg. Foto: Ron Nieuwenhuizen 2018

Endeldijk

Martin van den Broeke

De buitenplaats *Endeldijk* bij Honselersdijk heeft een bijzondere rol gespeeld in de ontwikkeling van de Westlandse tuinbouw. In de tweede helft van de achttiende eeuw legde de Rotterdamse lakenhandelaar Willem van der Pot een aantal tuinen en boomgaarden aan op zijn buitenverblijf. Uiteindelijk strekte het complex zich uit van de Middel Broekweg tot aan de overzijde van de Mariëndijk en langs een vaart die tegenwoordig nog de Nieuwe Tuinen heet. Deze buitenplaats is opmerkelijk omdat ze het middelpunt vormde van een landgoed dat uit tuinderijen en boomgaarden bestond. Hoe is dit te zien als een uiting van de persoonlijke opvattingen van de eigenaar? En hoe verhieldden vermaak en profijt zich tot elkaar op deze buitenplaats?¹

Hofstede

De geschiedenis van *Endeldijk* als buitenplaats begint in het derde kwart van de zeventiende eeuw. In 1664 kocht Adriaen Cobmoyer een ‘welgeleegde wooning’ in Honselersdijk met ruim 19 morgen land erbij, die bestond uit een erf, ‘cooltuyn, boogaert, teelant ende weylant’. Het huis had toebehoord aan het kapittel van Naaldwijk, begin veertiende eeuw gesticht door de heer van Naaldwijk. Delen van het middeleeuwse gebouw waren nog in het huis te vinden.² De koper was procureur voor de Hoge en Provinciale Raad in Den Haag.³ Hijzelf of een van zijn zoons die na zijn overlijden in 1682 het bezit erfden, heeft het huis als buitenverblijf ingericht en het de naam *Ende Dijk* gegeven. Hierop wijzen de hekpijlers met het jaartal 1683, die tot in de jaren dertig van de twintigste eeuw hebben gestaan. Bovendien bleek Cobmoyers weduwe in 1692 te beschikken over een kamer, waarvoor toen vanaf de weg een aparte ingang werd aangelegd.⁴ Bij de verkoop door Mathias Cobmoyer in 1741 werd *Endeldijk* omschreven als een ‘heerenhuys en annexe tuyn’.⁵ Eerder bezat deze verkoper een buitenverblijf bij Zwammerdam, in de buurt van Alphen aan den Rijn. Dit verkocht hij in 1721 aan zijn oudste broer Jan, die schepen en burgemeester van Brielle was. Hij bleef echter wel in Zwammerdam wonen.⁶

Willem van der Pot

De koper van de hofstede *Endeldijk* was de Rotterdamse lakenhandelaar Willem van der Pot (1704-1783). Hij was zeer actief in het culturele leven van de Maasstad en beschikte over een uitgebreid netwerk van kunstenaars, schrijvers en geleerden. Verder was hij een van de oprichters van het genootschap *Natura et Arte*. Ook was hij lid van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde in Leiden.⁷ Rotterdam kende in deze tijd een levendige genootschapscultuur, met allerlei wetenschappelijke, literaire en levensbeschouwelijke verenigingen.⁸ Omdat hij remonstrants was, kon hij geen overheidsfuncties uitoefenen. Zijn inkomstenbron was daarom zijn bedrijf en daarnaast zijn grondbezit. Hij zou in totaal 58 boerderijen hebben bezeten.⁹ Van der Pot trad in 1729 in het huwelijk met de uit Amsterdam afkomstige Sara Bosch (1707-1777). Ze kregen drie zoons en een dochter.

Tuinderijen

De kleine hofstede die Van der Pot kocht, liet hij in de loop van vijftig jaar omvormen tot een tuinbouwgebied. Aanvankelijk gebruikte hij *Endeldijk* niet als buitenverblijf, zoals blijkt uit de omschrijving in zijn verzoek uit 1758 om een brug in de Mariëndijk te leggen: toen heette het ‘zekere boerewoning genaamt Endeldijk met annexe landen’.¹⁰ In 1742, een jaar nadat hij *Endeldijk* had verworven, breidde Van der Pot zijn bezit uit door de aankoop van *Stomperdijk*, een buitenplaats tegenover zijn huis, waarvan de gronden zich uitstrekten vanaf de Middel Broekweg tot aan de Mariëndijk. Een tekening ervan door Gerard van Nijmegen toont het huis dat aan de Middel Broekweg stond: een gebouw met een hoog dak en een trapgevel, dat in de eerste helft van de zeventiende eeuw tot stand is gekomen. De toegangspoort draagt het jaartal 1627.

Van der Pot gebruikte *Stomperdijk* gedeeltelijk voor zijn eigen vermaak: ‘ik heb het regt behouden om de groote kamer, boven het huis, te kunnen gebruiken’. Ook het terrein achter dit huis, met ‘lanen, speelhuis,



Portret van Willem van der Pot. Dionys van Nijmegen, 1733



Portret van Sara Bosch. Dionys van Nijmegen, 1733



Het huis Endeldijk gezien vanaf de Mariëndijk. Dionys van Nijmegen, 1790



Portret van Hendrik van Slingelandt.
Aert Schouman, 1735

1758 lid van de oudraad en weesmeester van Dordrecht en was in de periode 1793-1794 burgemeester van die stad. Daarnaast bekleedde hij verschillende generaliteitsambten, zoals gedeputeerde in de Generaliteitsrekenkamer en in de Staten van Holland en West-Friesland. Tevens was hij hoofdingeland van Delfland. In 1758 trouwde hij met de uit Delft afkomstige Margaretha Berck (1730-1786), vrouwe van Goidschalxoord. Van haar erfde Barthout dat ambacht en het erbij behorende ambachtsheerlijke huis te Goidschalxoord. Na haar overlijden trad hij in het huwelijk met Margaretha Anna Elisabeth van Boetzelaer (1757-1808).

Kort na haar overlijden in 1808 besloten de voogden van de minderjarige erfgenamen om de buitenplaats te verkopen. De nieuwe eigenaar, de Haagse ondernemer Willem Hubert, verkocht in 1811 de overtuin aan Sebastiaan Cornelis Nederburgh, die deze toevoegde aan zijn buitenplaats *Vreedelust*, die hij in 1805 had verworven.⁶



Portret van Maria Catharina van der Burch.
Aert Schouman, 1735

Tekeningenserie door Aert Schouman

Het grote aanzien van *Zuidwind* en zijn bewoners kwam het duidelijkst tot uiting in het uitgestrekte park. Hendrik van Slingelandt liet Aert Schouman een serie tekeningen ervan vervaardigen om op te nemen in een zogeheten kunstboek. Het bevat daarnaast een aantal afbeeldingen van 's-Gravenzande en van enkele locaties die verbonden waren met de familie Van Slingelandt: woonhuizen in Dordrecht, kastelen van verwanten en hofjes die door voorouders waren gesticht. Van het kunstboek zijn tegenwoordig nog vijftig tekeningen bijeen bewaard gebleven, terwijl zich in andere collecties afbeeldingen bevinden die er oorspronkelijk eveneens voor bedoeld waren. Het moet uit ten minste 63 tekeningen hebben bestaan. Het hele kunstboek was erop gericht om de beschouwer ervan te doordringen dat Van Slingelandt zeer deugdzaam en aanzienlijke voorouders had en op een edele afkomst kon bogen. Dat het kunstboek door een bekende kunstenaar in zijn op-



Portret van Barthout van Slingelandt.
Cornelis van Cuylenburg II, 1802

dracht was vervaardigd, onderstreepte zijn kennis van en weldaden voor de kunsten.⁷

Alle tekeningen van *Zuidwind* tonen een uitsluitend op het vermaak gerichte tuinaanleg. Nuttige hakhoutbossen en fruitboomgaarden ontbreken erop, maar wel zien we tal van kostbare beelden, een collectie bijzondere planten en een kolfbaan. Ook was er een zogenaamde menagerie, een verblijf waar eenden, kippen en mogelijk ook pauwen, zangvogels en andere dieren werden gehouden. Dwars door het hele park heen liep de zogeheten Dubbele Lindenlaan en in de overtuin bevond zich het Lindenterras, wat eveneens een uitdrukking is van luxe: doorgaans werden laanbomen op buitenplaatsen geroid en verkocht als ze kaprijp waren. Lindenhout was niet of nauwelijks als werkhout te verhandelen. Een rijke edelman kon zich dergelijke bestedingen permitteren.

Weliswaar zitten er enkele tekeningen in het album die *Zuidwind* afbeelden te midden van het boerenland,

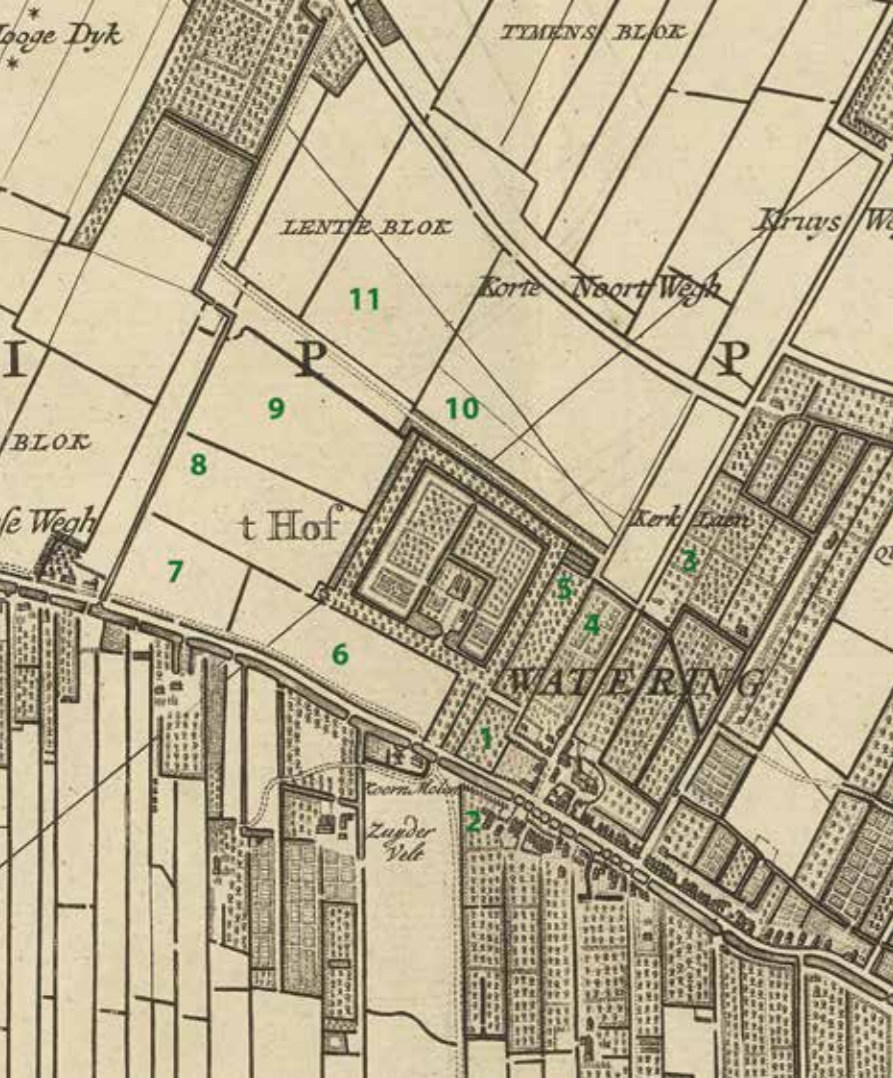


Portret van Margaretha Berck.
Cornelis van Cuylenburg II, 1802

maar van interactie met de buitenplaats lijkt weinig sprake: de fraaie parken gaan schuil achter hoge hagen en schuttingen, slechts hier en daar is een kleine opening van waaruit men een uitzicht op de omgeving heeft.

Hoe de tuinonderdelen in het park ten opzichte van elkaar waren gesitueerd, is bij gebrek aan een plattegrond uit de tijd van Van Slingelandt moeilijk te zeggen. De tekeningen bieden wel telkens een doorkijkje naar een volgend gedeelte.⁸ Slechts van een deel van het park is een plattegrond bekend, die is vervaardigd ten behoeve van een wegomlegging. Afgebeeld zijn de oprijlaan, de twee beplante pleinen aan weerszijden van het huis en een besloten tuingedeelte met daarin een achtvormige figuur die een waterkom of een grasperk voorstelt.

Doordat het park in meerdere fasen tot stand is gekomen, kende het niet de symmetrische opzet die het architectonische ideaalbeeld van de vroege achttiende eeuw vereiste. Het had zelfs twee hoofdfassen, de ene



Detail van de Kruikiuskaart, 1712.
Met nummering van auteur.

omtrent 4 mergen, meede erfpacht land (8). De voorn. 3 parthijen (7,8,9), uitmakende 10 mergen land, sijn ten behoeve van Prince van Orange belast met een erfpacht van 150 guldens s'jaers. Een stuk weylant groot 4 mergen, genaemt Duyfjes-camp, bewesten de cingel van de voorsz. Hof (10). Een stuk weylant groot 2 mergen, gelegen benoorden de cingels (11). Een stuk teelland groot 9 mergen genaemt het Lend (K). Een stuk weiland genaemt het Mooleweer, groot 4 mergen en 5 hond gelegen in Out Watering-velt (12). Aansluitend lag in deze laatste polder nog 9,5 morgen weiland en 7 morgen hooiland langs de 'Dorp-cade'. Delen van de landerijen werden verhuurd, maar grote delen had Gerard Gael 'aan zichzelf gehouden'.

De 'Heer Gerard Gael en Vrouwe Maria van Muylwijk' maakten op 30 december 1707 hun testament op voor notaris Wijbrand van der Kost in Delft. Op 12 juni

1712 overleed Gerard Gael op 72-jarige leeftijd. Maria overleefde haar tweede man niet lang, want op 30 juli 1716 overleed zij zonder eigen kinderen na te laten. Na haar overlijden werd weer een 'staet en inventaris' opgemaakt, die begint met 'Een Hoffstede tot Wateringh met 58 mergen, 325 roeden lands, mitsgaders 2 cleine huysjes in het Slop en nogh een huys op het Pleyn van het dorp'.

De hofstede, landerijen en huizen werden door het gerecht van Wateringen getaxeerd op 12.000 gulden. Bijzonder detail is dat door de grote sterfte onder de runderen niet alle weilanden verhuurd konden worden en ervoor gekozen was een deel zelf te beweiden. Uit deze akte blijkt dat Maria ook een huis en erf naliet 'Staende op den hoek van de Breesteeg binnen Delft [...] en is meer als 30 jaeren bij de overleedene selfs bewoond geweest', getaxeerd op 7.700 gulden. Uit de inventaris blijkt dat ook 'de paarden en enige weinige beesten en schapen' verkocht of getaxeerd werden. Ook werd na het overlijden een gezegelde akte gemaakt van Maria's goederen in verband met de inning van de twintigste penning, waarin de Hofstede met 'het groote huys en de plantagie' werd getaxeerd en belast en waarbij de Wateringse kavel gedetailleerd werd benoemd: samen negentien taxaties tezamen de som van 16.525 gulden.

Na bijna drie en een half jaar werd op 1 januari 1720 dan eindelijk de 'schifting, scheyding en delinge van de goederen bij vrouwe Maria van Muylwijk nagelaten aen gemaakt'. Johan en Henriëtte waren kinderen uit Gerard Gaels tweede huwelijk. De verdeling is niet in alles opgevolgd, maar dat hadden Johan en Adriaan in 'minne en vrindschap' gedaan. In de inventaris worden de Wateringse goederen - art. 1 Hofstede, landerijen en de drie huizen - in totaal getaxeerd op 20.000 gulden. Pieter van der Marel betaalde 295 gulden per jaar als landpacht. De inventaris kwam toen veel hoger uit op ruim 134.174 gulden. Johan Gael kreeg Cavel A met alle Wateringse bezittingen (art. 1) en het huis in de Breesteeg te Delft. Adriaen van Vredenburg als in huwelijk hebbende Henriëtta Gael werd Cavel B toebedeeld met onder andere het huis in Delft naast hun eigen huis. Iedere erfgenaam dus ruim 67.000 gulden!



Het Hof van Wateringen voorzijde met duiventoren genaamd Rapenburgh (links). Abraham Rademaker, omstreeks 1718-1730



Het Hof van Wateringen achterzijde met duiventoren genaamd Rapenburgh (rechts). Abraham Rademaker, omstreeks 1718-1730

denburg het pachtcontract over, waarbij zoon Cornelis, net gehuwd, *De Hofboerderij* huurde en er bijna 20 ha bijpachtte voor een gemengd bedrijf met zo'n vijftigtal koeien en bouwland voor onder andere haver, erwten en voederbieten. Zoon Willem pachtte 7 ha om er een gemengd bedrijf van vee met tuinbouw op te starten en de zonen Nicolaas en Abraham pachtten beiden ruim 1 ha om in de tuinbouw hun boterham te verdienen.

De huidige Hofboerderij in bezit van de gemeente Wateringen /Westland (1951 - heden)

De gemeente had in de jaren dertig van de vorige eeuw al een bod uitgebracht op het land van de *Hofboerderij* voor uitbreiding van het dorp en bood in verband met de crisis slechts 4000 gulden per ha. De Tweede Wereldoorlog onderbrak de onderhandelingen, maar na ondertekening van het Koninklijk Besluit dd. 11 juli 1947 tot onteigening van 30 ha werd - vooral door toedoen van burgemeester M.P.A. Meissen - het bezit van Van Eendenburg in 1951 gekocht door de gemeente Wateringen. Cornelis van Eendenburg huurde de boerderij

van de gemeente nog tot 1970, maar hij moest bijna ieder jaar wel percelen land 'inleveren' voor dorpsuitbreiding. Een aantal straatnamen doet nog denken aan *Het Hof*, zoals Ten Hove, Hofzicht, Cisterciënzerstraat en Gaelstraat. *De Hofboerderij* met het huidige *Hofpark* bleef gelukkig behouden, is nu rijksmonument en wordt door diverse verenigingen gebruikt. Een ervan is de Historische Vereniging Wateringen - Kwintsheul die gevestigd is in de 'Kaaskelder'. *De Hofboerderij* met zijn Hofkamer wordt ook nu nog gebruikt als trouwlocatie van gemeente Westland. Het Hofpark staat ook bekend als de locatie voor het popfestifal Waterpop en de Oranjefeesten. Wat niet te zien is, zijn bijvoorbeeld de gewelven onder het koetshuis en bij archeologische opgravingen zijn resten gevonden van het oude slot/buitenhuis *Het Hof*.

De gemeente beziet nu de mogelijkheden om *De Hofboerderij* op te knappen en in gebruik te geven aan een stichting, waardoor de diverse verenigingen meer slagkracht krijgen in de benutting van deze unieke locatie.



De huidige Hofboerderij. Foto: Ron Nieuwenhuizen 2006

Suydervelt

Chris Batist

Inleiding

Waar denkt de Wateringer aan als je Suydervelt zegt? Als antwoord krijg je meestal: de woonwijk Suydervelt of het sportpark Suydervelt van voetbalvereniging KMD. Die benamingen zijn afgeleid van de buitenplaats *Suydervelt*. Nu staat op die plaats *Huize Suydervelt*, Heulweg 18 in Wateringen, een boerderij met herenhuis. Het is een rijksmonument en ligt tegenover de 'Hofweide' van de ook beschreven buitenplaats *Het Hof*. Op de website van Rijksmonumenten staat de volgende beschrijving: 'Suydervelt, grote gepleisterde boerderij, dwarstype, met opkamer; 17e eeuws'.¹ Dit is niet geheel juist, want de huidige boerderij met herenhuis is niet zo oud. Rond 1810 is dit tweede *Hui-*

ze Suydervelt gebouwd. De eerste hofstede *Suydervelt* is wel begin zeventiende eeuw gebouwd als 'Huize', maar stond verder van de Heulweg af. Op de landerijen van deze buitenplaats stond in de zestiende eeuw al een grote boerderij, genaamd *De Drie Haringen*. Deze naam kwam van Frans Pieters van der Wijel, eigenaar sinds 1577 van deze landerijen en volgens de verkoopakte uit 1609 van zijn kinderen of erfgenamen was hij 'indertijt brouwer in de Drie Haringe binnen Delft'.²

Dirck Jacobsz. van der Dussen, bouwer van Huize Suydervelt (eigenaar periode 1608-1658)

De landerijen waarop later *Suydervelt* zou verrijzen werden in 1608, 1609 en 1610 verworven door de jon-



Suydervelt. Foto: Ron Nieuwenhuizen 2007